

Til: Justiskomiteen
Høringsinnspill, Prop. 141 L (2021-2022)

Oslo, 2. november 2022

Endringer i vergemålsloven

Nasjonalforeningen for folkehelsen er en frivillig, humanitær organisasjon som jobber med folkehelse, forskning på hjerte- og karsykdommer og demens, og er en interesseorganisasjon for personer med demens og deres pårørende.

Nasjonalforeningen for folkehelsen støtter de foreslåtte endringene i vergemålsloven. Det er positivt at lovproposisjonen tydeliggjør at et vergemål er et frivillig støttetiltak, og at reglene for selvbestemmelse tydeliggjøres. Videre er presiseringen av at det er personens ønsker, vilje og preferanser som skal legges til grunn for utøvelsen av vergemålet, viktig.

Staten har en menneskerettslig forpliktelse til å støtte mennesker med funksjonsnedsettelse til å treffe egne valg og å legge til rette for at de kan bestemme over eget liv. Skal vi lykkes med dette, er det nødvendig med god beslutningsstøtte. For personer med demens innebærer dette blant annet at informasjonen er tilrettelagt og individuelt tilpasset. Det er derfor viktig at beslutningsstøtteordninger styrkes og forbedres i det videre arbeidet med en helhetlig gjennomgang av vergemålsloven.

Som del av styrkingen av frivillighetsprinsippet skjerpes kravet til at det skal gjennomføres en samtale mellom saksbehandler og personen som eventuelt skal få verge, blant annet ved forslag om å lovfeste at samtalen på vegne av saksbehandleren kan foretas av en som kjenner personen. Nasjonalforeningen for folkehelsen mener krav til gjennomføringen av en slik samtale bør reguleres nærmere i forskrift, der det spesifiseres hvordan bruk av en eventuell medhjelper skal skje, og hvordan en samtale kan tilrettelegges for å trygge den som eventuelt skal få verge på best mulig måte. Vi mener det er viktig at en representant for statsforvalteren overværer en slik samtale, for eksempel ved hjelp av delvis digital tilstedeværelse der det brukes medhjelper, slik det også er skissert i lovproposisjonen. Videre må det utvikles egnede verktøy for gjennomføring av slike samtaler med personer med demens.

Det er ofte komplekst å vurdere beslutningskompetansen til en som har demens. Nasjonalforeningen for folkehelsen er opptatt av at det er den enkeltes funksjonsnivå som skal legges til grunn for vurderingen av om beslutningskompetanse foreligger. Det er ikke tilstrekkelig å legge en demensdiagnose alene til grunn. Personer med demens kan ha beslutningskompetanse i noen situasjoner, og ikke i andre. De fleste som mangler beslutningskompetanse i noen spørsmål, kan ha beslutningskompetanse i andre henseende. Evnen til å ta beslutninger kan også endre seg over tid. For personer med demens kan det også ofte være slik at funksjonsnivå i tester kan avvike fra fungering i hverdagen. For å ivareta retten til selvbestemmelse, er det behov for å gjøre vurderinger av

beslutningskompetanse i hver enkelt situasjon. Vurdering av beslutningskompetanse skal være begrunnet og skriftlig.

Det er ofte fastlegen om foretar vurderinger av beslutningskompetanse, og fyller inn skjema som skal benyttes. Skjemaet er generelt utformet, og det er ikke rom for å presisere hvilke beslutninger personen mangler kompetanse til å ta. Det fremgår dermed ikke hva fastlegen har vurdert beslutningskompetansen med hensyn til. Som tidligere skissert kan det være vanskelig å vurdere om en person med demens har beslutningskompetanse.

Tilbakemeldinger vi får via vår Demenslinje, vårt Erfaringspanel for personer med demens og vårt demensfaglige råd, er at fastleger altfor ofte har svært liten kompetanse om demens. Fratagelse av beslutningskompetanse er svært inngripende. Kunnskap om hva beslutningskompetanse er, og hvordan vurderingen skal foretas, er viktig for å sikre rettsikkerhet og rettslikhet. For å sikre at selvbestemmelsesretten til personer med demens ivaretas på en god måte, er det behov for å styrke kunnskapen om demens blant dem som skal vurdere om beslutningskompetanse foreligger.

Nasjonalforeningen for folkehelsen ønsker å understreke viktigheten av at personer med demens har og skal ha rett til å ta egne beslutninger, til å ha kontroll over eget liv, og at frivillighet er et krav for at en person skal få en verge. Samtidig mener vi det er viktig at det opprettholdes en snever adgang til fratakelse av rettslig handleevne slik det er beskrevet i lovproposisjonen.

Pårørende

Nasjonalforeningen for folkehelsen støtter også at pårørende skal ha adgang til å begjære opphevelse av vergemål og til bytte av verge der personen ikke selv er i stand til å gjøre dette. Siden ektefeller og samboere ofte har felles økonomi, er det viktig at ektefeller og samboere til personer som får en verge varsles om dette.

Begrepsbruk i lovproposisjonen

Det er foretatt en viss modernisering av begrepene som brukes i lovproposisjonen, blant annet gjennom bruk av «beslutningskompetanse» fremfor «samtykkekompetanse», og at «satt under vergemål» erstattes med «som har verge». Vi støtter departementets vurdering av at det er behov for et mer omfattende moderniseringsarbeid i den videre revisjonen av vergemålsloven. For eksempel er terminologien som benyttes i § 20 Vilkår for alminnelig vergemål utdatert, og bør revideres. Demens er en paraplybetegnelse for alle former for demens, og skyldes kronisk organisk hjernesykdom. Ved noen former for demens kan man ha psykiske symptomer, og det samme ved noen stadier av demens, men begrepet sinnslidelse bør ikke brukes, og heller ikke settes i sammenheng med demens.

Digitalisering

Nasjonalforeningen for folkehelsen støtter digitaliseringsforslagene i lovproposisjonen. Mangelen på digitale fullmaktsløsninger medfører vanskeligheter for pårørende eller verger for eldre, hjelpetrengende og ikke-digitale brukere når de skal ivareta vergehavers eller den hjelpetrengendes interesser. FUFINN-prosjektet skal avhjelpe deler av dette behovet. Vi

ønsker imidlertid å gjøre oppmerksom på at denne problemstillingen også er aktuell for fremtidsfullmakter. Digitaliseringen av vergefullmakter gjennom FUFINN-prosjektet vil etter vår forståelse ikke gjelde for fremtidsfullmakter.

Bruken av fremtidsfullmakter har økt siden innføringen 2013. Det er et mål å øke bruken av fremtidsfullmakter, for å sikre den enkeltes selvbestemmelse og avlaste vergemålsordningen. Samtidig har ordningen begrensninger. En kartlegging av ordningen med fremtidsfullmakter viser at banker har ulike krav til hva slags dokumentasjon som skal fremvises når en fremtidsfullmakt er stadfestet. I noen tilfeller blir heller ikke fremtidsfullmakten stadfestet på grunn av formaliafeil, og det foreligger heller ingen kontroll av formkrav når fremtidsfullmakten opprettes. Videre er det et krav at original fremtidsfullmakt skal legges frem for at den skal kunne stadfestes. Dette er strengere enn lovens krav for fullbyrdelse av testamenter. Kartleggingen av fremtidsfullmakter viste også at statsforvalterne/fylkesmennene hadde ulik praksis knyttet til kontroll av vitner og av fullmaktsgivers helsetilstand på opprettelsestidspunktet.

Nasjonalforeningen for folkehelsen mener det bør vurderes innført et digitalt register for fremtidsfullmakter, slik de har i Danmark. Nasjonal strategi for eID i offentlig sektor har som mål å vurdere behovet for «sikre og brukervennlige fullmaktsløsninger som muliggjør tilgang til offentlige tjenester på vegne av en annen bruker». Dette tiltaket innebærer også løsninger for blant annet fremtidsfullmakter. En digital fullmaktsløsning vil kunne bidra til en mer enhetlig praksis knyttet til bruk og stadfestelse av fremtidsfullmakter, og til å redusere den administrative byrden som følger av kravet om å fremlegge original fremtidsfullmakt. Det er viktig at arbeidet med digitalisering av vergefullmakter sees i sammenheng med et digitalt fremtidsfullmaktsregister.

Avslutningsvis ønsker Nasjonalforeningen for folkehelsen å påpeke at det er et behov for et befolkningsrettet opplysningsarbeid om vergemål og fremtidsfullmakter. Gjennom samtaler på vår demenslinje oppfatter vi at det fortsatt er mye stigma knyttet til vergemål, og at det forbindes med umyndiggjøring. En tydeliggjøring av at det er et frivillig støttetiltak som har som formål å støtte den enkelte til å ta beslutninger, fremfor å ta beslutninger på vegne av vedkommende, er nødvendig for å redusere stigmaet knyttet til vergemål. Videre må arbeidet med å fremme og forbedre fremtidsfullmakter intensiveres.

Med vennlig hilsen

Mina Gerhardsen
Generalsekretær